

9.Sınıf Tarih İslam Medeniyetinin Doğuşu Konu Anlatımı

İslamiyet'in Doğuşu Sırasında Dünyanın Genel Durumu

Avrupa

- Kavimler Göç'ünün etkisiyle Avrupa büyük karışıklıklar içindeydi. Toplumsal sınıflara bölünen halk, kilise ve toprak sahiplerinin baskısı altında bulunmaktaydı.
- İslamiyet'in doğuşu sırasında Avrupa'da Hristiyanlık egemen dindi. Gözlem ve deneyi reddeden skolastik düşüncenin etkisiyle bilim ve düşünce sınırlandırılmıştı.

Afrika

- Afrika, Roma İmparatorluğu'nun etkisi altında idi. Roma İmparatorluğu yıkıldıktan sonra Kuzey Afrika (bugünkü Mısır, Libya ve Tunus toprakları), Bizans'ın eline geçerek Hristiyanlığın etkisi altına girmiştir.

Asya

- İslamiyet'in doğuşu sırasında Asya'da Bizans, Sasani, Kök Türk ve Çin devletleri vardı. Ayrıca Japonya ve Hindistan'da merkezî otoritesi güçlü olmayan devletçikler de vardı.

İSLAMİYET'TEN ÖNCE ARABİSTAN

Siyasal Durum

İslamiyet'ten önce Arabistan'da birçok devlet kurulmuştur. Bunların en önemlileri Güney Arabistan'da Main, Seba ve Himyeri, Kuzey Arabistan'da Nebat, Tadmür, Gassani ve Lahmi devletleridir. Bu devletlerin hiçbiri Arabistan'da siyasal birliği sağlayamamıştır.

Bu durumun ortaya çıkmasında,

- Arapların kabileler halinde yaşamaları
- Göçebe kabileler arasındaki rekabet ve kan davaları
- Arabistan'da çok farklı dinî inanışların benimsenmiş olması
- Bizans ve Sasani İmparatorluklarının baskıları gibi nedenler etkili olmuştur.

Sosyal ve Ekonomik Hayat

Arapların büyük kısmını bedevi denilen göçebeler oluşturmuyordu.

Toplumun temeli kabile teşkilatına dayanıyordu. Kabileler arasında sürekli mücadeleler yaşanıyordu. Araplarda kölelik yaygındı. Erkekler birden fazla kadınla evlenebilirdi. Kadının miras hakkı yoktu. Kız çocuklarına önem verilmez ve bazen diri diri toprağa bile gömülürlerdi.

Bu bilgilere dayanarak,

- Toplumda birlik ve beraberliğin sağlanması zorlaşmıştır.
- Kabileler arasında rekabet ve kan davalarına ortam hazırlanmıştır.
- Kişisel hak ve özgürlükler engellenmiştir.
- Toplumsal eşitliğe önem verilmemiştir.

yargıları ileri sürülebilir.

Birbirleriyle savaşmadıkları Haram Aylar 'da Kâbe'deki putları ziyaret eden Araplar, kurdukları panayirlarda alışveriş yapar, eğlenceler ve şiir yarışmaları düzenlerlerdi. Panayirlarda düzenlenen yarışmalar kısa süreli de olsa toplumsal barışı ve hoşgörüyü sağlardı.

Dinî ve Kültürel Hayat

Araplar arasında en yaygın inanç putperestlik olup her kabilenin ayrı bir putu vardı. Putlar Mekke şehrindeki Kâbe'de idi. Önemli sayılan putların Kabe'de bulunması Mekke'nin İslamiyet'ten önce de dinî merkez olduğunu gösterir.

Araplar şiir ve edebiyata önem vermişler ve bu alanda çok gelişmişlerdir. Güzel konuşan kişiler ve şairler toplumda itibar görmüşlerdir.

Hz. Muhammed ve İslamiyet

Hz. Muhammed, miladi 571 yılında Mekke'de doğmuştur. Doğmadan evvel babasını, küçük yaşta annesini kaybeden Hz. Muhammedi, önce dedesi Abdulmuttalip sonra da amcası Ebu Talib himaye etmiştir. Gençliğinde akıllı ve olgun davranışı, doğru sözlülüğü ve nezaketi ile herkesin sevgisini kazanmış ve kendisine "El-Emin" lakabı verilmiştir. Hz. Muhammed 25 yaşında iken Hz. Hatice ile evlenmiştir.

Hz. Muhammed 40 yaşında iken ilk vahiy gelmiş (610) ve Allah tarafından peygamberlik vazifesi ile görevlendirilmiştir. Bundan sonra Hz. Muhammed insanları İslam dinine davet etmeye başlamıştır. Bu daveti ilk olarak Hz. Hatice, Hz. Ali, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Zeyd kabul etmişlerdir. Müslüman olanların sayısının hızla artması üzerine Mekkeli müşrikler bunu önlemek için Müslümanlara baskı ve işkence yapmaya başladılar.

Mekkelilerin İslamiyet'e karşı çıkmalarında,

- Zenginlerin ekonomik çıkarlarını kaybetmekten korkmaları
- İslamiyet'in puta tapıcılığı reddetmesi
- İslamiyet'in insanları eşit kabul etmesi
- Mekkelilerin geleneklerine bağlı olmaları
- İslamiyet'in öldükten sonra dirilme inancını getirmesi
- İslamiyet'in kabile üstünlüğü anlayışını ve kötü alışkanlıkları reddetmesi

gibi faktörler etkili olmuştur.

Hicret (Göç)

Mekkelilerin baskı ve işkenceleri artınca Hz. Muhammed, isteyenlerin Habeşistan'a göç etmesine izin vermiş ve ilk hicret Habeşistan'a yapılmıştır (615).

Hz. Muhammed, hac mevsiminde Mekke'ye gelen kabileler ile görüşerek onları İslam'a davet ediyordu. 619 yılında Akabe'de Medineli 6 kişi İslamiyet'i kabul etti. Hz. Muhammed tarafından görevlendirilen Mus'ab b. Umeyr'in çalışmaları sonucunda Medine'de İslamiyet yayıldı.

Hz. Muhammed, Mekke'de baskı altındaki Müslümanların Medine'ye göç etmelerine izin verdi. Kısa zamanda Müslümanların tamamına yakını Mekke'yi terk etti (622). Hz. Muhammed Medine'de yaşayan Yahudiler ile Medine Sözleşmesi (Vatandaşlık Antlaşması) imzaladı. Bu sözleşme ile Medine'de haklar ve sorumluluklar kesin çizgilerle belirlenerek huzur ve barış ortamı sağlanmaya çalışılmıştır.

Medine Sözleşmesi'ne göre,

- Yahudiler, Müslümanlarla barış içinde yaşayacaklar, şehri birlikte savunacaklar, anlaşmazlıklarda son sözü Hz. Muhammed söyleyecekti.
- Yahudiler, Müslümanların yararlandığı her türlü haktan yararlanacak, ibadetlerini serbestçe yerine getirebileceklerdi.
- Yahudiler veya Müslümanlar üçüncü bir tarafa karşı savaş ilanına mecbur kalırsa birbirlerine yardım edecekler, iki taraftan biri düşmanla barış yaparsa diğer taraf da barış şartlarına uyacaktı.

Hicretin Sonuçları

- İslamiyet'in yayılması için uygun bir ortam doğmuş, Müslümanlar Mekkelilerin işkence ve baskılarından kurtulmuşlardır.
- Medine'de İslam Devleti kurulmuştur. Böylece Müslümanlar diğer din ve devletlerle ilişki kurma olanağı bulmuşlardır.
- Hicret Hz. Ömer döneminde takvim başlangıcı kabul edilmiştir.

MÜSLÜMANLAR İLE MEKKELİLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Bedir Savaşı (624)

Müslümanlar, Mekkelilere ait bir kervanın Medine yakınlarından geçeceğini, bu kervanın gelirlerinden elde edilecek silahlarla Müslümanlara saldırılacağı haberini alınca kervanı ele geçirmeye karar verdiler. Ancak bu durumdan haberdar olan Ebu Süfyan, kervanın yolunu değiştirerek Mekke'ye ulaştı. Mekkeliler, Ebu Cehil komutasında 900 kişilik orduyu Müslümanların üzerine gönderdiler.

Bedir Savaşı'nın Sonuçları

- Müslümanlar yaptıkları ilk savaşı kazanmışlardır.
- Esir alınan Mekkelilerden zengin olanlar kurtuluş parası ödeyerek, okuma yazma bilenler ise 10 Müslüman çocuğa okuma yazma öğretme karşılığında serbest bırakılmışlardır.
- Sözleşmeye uymayan Kaynuka Yahudileri şehirden çıkarılmıştır.
- Şam ticaret yolunun kontrolü Müslümanların eline geçmiştir.
- Ganimetlerin 4/5'i savaşa katılanlara dağıtılmış, 1/5'i ise devlet hazinesine bırakılmıştır.

Uhud Savaşı (625)

Uhud Savaşı'nın yapılmasında,

- Medine'deki Yahudilerin Mekkelileri Müslümanlara karşı kışkırtması
- Müslümanların Mekkelilere ait büyük bir kervanı ele geçirmesi Mekkelilerin Bedir yenilgisinin intikamını almak istemesi etkili olmuştur.

Hiz. Muhammed Uhud Savaşı'nda düşmanın arkadan saldırısını önlemek için 50 okçuyu görevlendirmiş ve kesinlikle yerlerinden ayrılmamalarını istemişti. Ancak okçular savaşı Müslümanlar kazandı diyerek yerlerini terk edince, Müslümanlar iki ateş arasında kaldılar. 70 Müslüman şehit oldu. Mekkeliler Bedir'in intikamını almış olduklarına inanarak geri döndüler.

Uhud Savaşı sonucunda,

- Müslümanlar ilk yenilgisini almıştır.
- Mekkeliler galip gelmelerine rağmen savunmasız durumdaki Medine üzerine yürümeye cesaret edememiş ve amaçlarına ulaşamamışlardır.
- Mekkeliler, Müslümanları tek başlarına yok edemeyeceklerini görmüşlerdir.
- Mekkeliler ile gizlice anlaşan Nadir Yahudileri Medine'den çıkarılmıştır.

Hendek Savaşı (627)

Hendek Savaşı'nın yapılmasında,

- Mekkelilerin, İslamiyet'in yayılması karşısında İslam Devleti'ne son darbeyi vurmak istemesi
- Hayber ve Medine Yahudilerinin Mekkelileri Müslümanlara karşı kışkırtması etkili olmuştur.

Mekkeliler mevsimin askerî sefere uygun olmamasına rağmen, Medine üzerine çeşitli kabilelerle ittifak yaparak 10 bin kişi ile yürüdüler. Bu haber üzerine Müslümanlar, Medine çevresine hendek kazarak şehri savunmaya karar verdiler. Mekkeliler ilk kez gördükleri bu savunma taktiği karşısında başarılı olamadılar ve kuşatmayı kaldırarak geri çekildiler.

Hendek Savaşı'nın sonucunda,

- Mekkeliler savunmaya çekilmişler, Müslümanlar ise taarruza geçmişlerdir. Bu durum Müslümanların askerî güçlerini artırdıklarını gösterir.
- Müslümanların, Medine'yi savunacak güce eriştiklerini Mekkelilere ve diğer Arap kabilelerine kanıtlamaları, Araplar arasında İslamiyet'in yayılmasını hızlandırmıştır.
- Mekkeliler ile iş birliği yapan Kureyza Yahudileri anlaşmaya aykırı davrandıkları için Medine'den çıkarılmıştır. Böylece Medine tamamen Müslümanların eline geçmiştir.

Hudeybiye Antlaşması (628)

Hz. Muhammed, 628 yılında Kâbe'yi ziyaret etmeye karar verdi. Hz. Muhammed amaçlarının savaşmak olmadığını belirtmek için Mekke'ye elçi gönderdi. Ancak Mekkelilerin gönderilen elçiyi esir alarak savaşa hazırlanmaları taraflar arasında gerginliğe yol açtı. Müslümanların da savaş hazırlıklarına başlaması üzerine uzun görüşmeler sonucunda Hudeybiye Antlaşması imzalandı (628).

Bu antlaşmaya göre,

- İki taraf arasında on yıl savaş yapılmayacaktı.
- Müslümanlar Kâbe'yi ertesi yıl ziyaret edeceklerdi.
- Velisinin izni olmadan Müslüman olarak Hz. Muhammed'e sığınan Mekkeliler iade edilecek, Mekke'ye sığınan Müslümanlar geri verilmeyecekti.
- Arap kabilelerinden isteyenler Hz. Muhammed'in veya Mekkelilerin himayesine girebilecekti. Ancak her iki taraf da himayeleri altındaki kabilelere askerî yardım yapmayacaktı.

Hudeybiye Antlaşması'nın Önemi

- Hudeybiye Antlaşması'nın en önemli özelliği, Mekkelilerin Müslümanları hukuken tanımalarıdır.
- Mekkeliler ile Müslümanlar arasında gerginlik azalmış ve Mekkelilerin İslamiyet'i kabul etmesine ortam hazırlanmıştır.
- Mekke kervanları Medine topraklarından geçmeye başlamış ve Müslümanların ticaret faaliyetleri canlanmıştır.
- Hudeybiye Antlaşması, Müslümanların Hayber Yahudileri üzerine sefer düzenlemesini sağlamıştır.

Mekke'nin Fethi (630)

Mekkelilerin Hudeybiye Antlaşması'na aykırı hareket etmeleri üzerine Hz. Muhammed 10.000 kişi ile Mekke üzerine yürüdü. Müslümanlar önemli bir direnişle karşılaşmadan kısa sürede şehri fethettiler. Mekkeliler Hz. Muhammed'in kendilerini serbest bırakmasının ardından İslamiyet'i kabul ettiler.

Mekke'nin fethi sonucunda,

- Müslümanlar Arabistan'daki en büyük güç haline gelmiştir.
- Kâbe, Müslümanların eline geçmiş ve İslamiyet'in yayılışı hızlanmıştır.

Huneyn Savaşı ve Taif Seferi (630)

Mekke'nin Müslümanların eline geçmesinden sonra, Müslüman olmayan Arap kabileleri birleştiler. Hz. Muhammed bunun üzerine sefere çıktı. Huneyn'de Müslümanlar pusuya düşürüldüler. Ancak Hz. Muhammed'in çabalarıyla toparlanan Müslümanlar rakiplerini yenmeyi başardılar.

Müslümanlar karşısında başarısız olan Arap kabileleri Taife sığındılar. Müslümanlar Taif'i uzunca bir süre kuşattılar, ancak sonuç alamayarak geri döndüler. Bir yıl sonra Taifliler Hz. Muhammed'e elçi göndererek İslamiyet'i kabul ettiklerini bildirdiler.

YAHUDİLER İLE İLİŞKİLER

Müslümanlar Medine'ye göç ettikten sonra Yahudi kabileleri ile anlaşma yapmıştı. Yahudi kabilelerinin Müslümanlara karşı Mekkeliler ile anlaşması ve şehrin dışarıdan gelen saldırılara karşı korunmasında Müslümanlar aleyhine faaliyet göstermeleri sonucunda, Medine'den çıkarılmışlardır.

Hayber Yahudilerinin Hendek Savaşı'nda Mekkelileri desteklemeleri ve Müslümanların ticaret faaliyetlerini engellemeleri Müslümanların Hayber üzerine sefer düzenlemesine neden olmuştur (629).

Hayber seferinin sonucunda,

- Medine - Şam ticaret yolları güvenlik altına alınmıştır.
- Arap Yarımadası'nda Müslümanlara karşı direnebilecek bir Yahudi merkezi kalmamıştır.

BİZANS İLE İLİŞKİLER

Mute Savaşı (629)

Bizans İmparatorluğu'na bağlı Gassanilerin Müslümanlara ait bir keşif kolunu pusuya düşürerek şehit etmeleri üzerine, Hz. Muhammed 3000 kişilik bir orduyu Suriye üzerine gönderdi. Müslümanlar Mute'de büyük bir Bizans ordusuyla karşılaştılar. Bizans karşısında önce bozguna uğrayan Müslümanlar, Halid b. Velid'in başarılı yönetimi ile fazla kayıp vermeden geri çekilmeyi başardılar. Bu savaş Müslümanların Bizans ile yaptıkları ilk savaştır.

Tebük Seferi (631)

Bizans İmparatorluğu'nun büyük bir ordu ile Arabistan üzerine yürüdüğü haberi alınınca Hz. Muhammed 30.000 kişilik bir kuvvetle Suriye üzerine sefer düzenlemiştir. Bizans sınırındaki Tebük'e gelindiğinde haberin asılsız olduğu anlaşılmış, bölgedeki Hristiyanlar ve Yahudiler vergi (cizye) karşılığında Müslümanların himayesi altına alınarak geri dönmüştür. Tebük Seferi Hz. Muhammed'in son seferidir.

Dört Halife Dönemi

Halife, sonradan gelen anlamındaki Arapça halef kelimesinden türetilmiş bir unvandır. Hz. Muhammed'in siyasi alandaki vekili demektir. Halifeler hem dinî hem de siyasi lider konumundadırlar.

Hz. Muhammed'in vefatından sonra Dört Halife Devri başlamıştır. İlk dört halife seçimle belirlendiği için bu döneme "Cumhuriyet Dönemi" denilmiştir.

Hz. Ebu Bekir Dönemi (632 - 634)

İç İsyanların Bastırılması

Hz. Peygamberin vefatından sonra Arabistan'da dinden dönme olayları ve yalancı peygamberler ortaya çıkmıştır.

Hz. Ebu Bekir,

- Yalancı peygamberleri ortadan kaldırmıştır.
- Zekat vermek istemeyen ve isyan eden kabileleri itaat altına almıştır.
- Dinden dönen Arap kabilelerinin yeniden Müslüman olmalarını sağlamıştır.

Kur'an-ı Kerim'in Kitap Haline Getirilmesi

Hz. Muhammed döneminde Kur'an ayetleri vahiy katipleri tarafından tahta, taş, deri, hurma yaprağı gibi nesnelere üzerine yazılıyor ve hafızlar tarafından ezberleniyordu. Hz. Ebu Bekir'in halifeliği döneminde bir heyet kurularak Kur'an-ı Kerim kitap haline getirilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in kitap haline getirilmesinde,

- Hz. Muhammed'in vefat etmesi
- Yalancı peygamberlerin ortaya çıkması
- Hafızların savaşlarda şehit olmaları
- Ayetlerle hadislerin birbirine karışmasının ve Kur'an ayetleri arasına rivayetlerin girmesinin önlenmesi
- Kur'an'ın yazılı olduğu malzemenin (deri, taş, ağaç gibi) korunmasındaki zorluklar etkili olmuştur.

Hz. Ebu Bekir Dönemindeki Fetihler

Hz. Ebu Bekir halife olduğu sırada Sasani Devleti çöküş içindeydi. Hz. Ebu Bekir Sasanilerin egemenliğindeki Irak'a ordular gönderdi ve Hire Beyliği İslâm Devleti'ne bağlandı.

Arabistan dışında İslâmiyet'i yaymayı amaçlayan Hz. Ebu Bekir, Bizans egemenliğindeki Suriye'ye ordular gönderdi. Bizans ile yapılan Yermük Savaşı'nı kazanan Müslümanlar Suriye'nin fethine başladılar (634).

Hz. Ömer Dönemi (634 - 644)

Hz. Ömer halife olduğu sırada Suriye'de fetih hareketleri devam ediyordu. Hz. Ömer, Suriye'nin fethine önem verdi. Görevlendirdiği birlikler kısa sürede Suriye'nin tamamını (Ecnadeyn Savaşı) Filistin ve Kudüs'ü fethettiler. Sasanilerle yapılan Kadisiye (636), Celula (637) ve Nihavent (642) savaşlarının sonucunda İran ve Irak toprakları Müslümanların eline geçmiş ve Sasani İmparatorluğu yıkılmıştır. Bu gelişmelerden sonra İslam orduları Hz. Ömer döneminde Azerbaycan, Yukarı Mezopotamya ve Mısır'ı fethederek Trablusgarp'a kadar ulaşmıştır.

Teşkilatlanma Çalışmaları

İslam Devleti'nin sınırlarının hızla genişlemesi ve nüfusun artması bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu sorunların çözümlenmesi amacıyla,

- Fethedilen yerler yönetim birimlerine ayrılarak büyük iller oluşturulmuş, bu illere valiler tayin edilmiştir.
- Mali ve askerî amaçlı ilk Divan teşkilatı kurulmuştur.
- Devlet hazinesi (Beyt'ül Mâl) kurulmuştur.
- Adli teşkilat kurularak yönetim birimlerine kadılar gönderilmiştir.
- İlk ordu teşkilatı kurulmuştur. Sınırlarda ordugahlar kurularak savunma ve fetih hareketleri kolaylaştırılmıştır.
- Fethedilen bölgelerde yeni şehirler kurularak buralara Müslümanlar yerleştirilmiştir.
- İktisadi sistemi uygulanmaya başlanmıştır.

Hz. Osman Dönemi (644 - 656)

Hz. Osman Dönemindeki Fetihler

İslam orduları Hz. Osman döneminde Horasan ve Toharistan'ı fethederek Ceyhun ırmağına ulaşmış ve İran'ın fethi tamamlanmıştır. Ceyhun ırmağını geçen Müslümanlar ilk defa Türklerle karşılaşmışlardır. Kafkasya'ya

giren İslam orduları Hazarlarla yapılan savaşta yenilerek geri çekilmişlerdir. Ayrıca Hz. Osman döneminde Kuzey Afrika'da Libya'nın ve Tunus fethi tamamlanmıştır.

Denizcilik Faaliyetleri

Hz. Osman döneminde Suriye sahillerinde ilk İslam donanması kurulmuştur. Bu donanma ilk seferini Kıbrıs üzerine düzenlemiş ve Kıbrıs vergiye bağlanmıştır. 655 yılında Finike yakınlarında Bizans ile yapılan savaşta İslam donanması kazanmış, bu zaferden sonra Rodos adası fethedilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in Çoğaltılması

Dört Halife Devrinde sınırların genişlemesine paralel olarak değişik uluslar İslamiyet'i kabul etmişti. Farklı dil ve şiveleri kullanan toplumlarda Kur'an-ı Kerim'in değişik okuma şekilleri ortaya çıkmıştı. Bu durumu önlemek amacıyla Hz. Osman döneminde bir heyet kurularak Hz. Ebu Bekir dönemindeki Kur'an nüshası esas alınarak Kur'an-ı Kerim çoğaltılmıştır (651). Çoğaltılan bu nüshalar Mekke, Basra, Şam, Küfe ve Mısır gibi önemli merkezlere gönderilmiş, bir örneği de Medine'de kalmıştır.

İç Karışıklıkların Başlaması

Hz. Osman döneminde önemli devlet memurluklarına Emevi soyundan kişilerin getirilmesi toplumda huzursuzluğa yol açmış, Irak'ta ve Mısır'da isyanlar çıkmıştır. İsyanlılar, Hz. Osman'ı şehit ederek ülkede karışıklıkların artmasına neden olmuşlardır.

Hz. Ali Dönemi (656 - 661)

Cemel Vak'ası (Deve Olayı)

Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırılması konusu Hz. Ayşe, Talha ve Zübeyr'in başını çektiği bir grup ile halife olan Hz. Ali arasında sorun olmuştur. İsyanlıların cezalandırılmasının zamanı konusunda yaşanan anlaşmazlık Müslümanlar arasında iç savaşa neden olmuştur.

Savaş Hz. Ayşe'nin devesinin etrafında gerçekleştiği için bu olaya Cemel (Deve) Olayı denilmiştir. Savaşı Hz. Ali kazanmıştır (656). Cemel Olayı Müslümanların kendi aralarındaki ilk savaştır. Hz. Ali bu olaydan sonra Medine'ye dönmeyerek devlet merkezini Küfe'ye taşımıştır.

Sıffin Savaşı ve Hakem Olayı

Suriye valisi Muaviye'nin önderliğinde Emevi sülalesi Hz. Ali'nin halifeliğini tanımadı. Sorunu barışçı yollardan çözmeye çalışan Hz. Ali sonuç alamayınca savaşa karar verdi ve iki taraf arasında Sıffin Savaşı yapıldı (657).

Savaş Hz. Ali'nin lehine sonuçlanmak üzereyken Amr b. As sorunun hakemler tarafından çözülmesini teklif etti. Ancak tarafların seçtikleri hakemler anlaşmazlığın çözülmesinde başarılı olmadılar. Hakem olayı sonucunda İslam dünyasında birbirine muhalif Hz. Ali taraftarları, Muaviye taraftarları ve Hariciler olmak üzere üç grup ortaya çıkmıştır.

Haricilerin suikast düzenleyerek Hz. Ali'yi şehit etmeleri sonucunda Dört Halife Devri sona ermiştir.

Emeviler Dönemi

Hz. Ali'nin vefatından sonra Küfe halkı Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'ı halife seçti. Ancak Muaviye'nin halifelik konusundaki kararlı tutumunu gören Hz. Hasan, Muaviye ile bir anlaşma yaparak halifelikten vazgeçti.

Bu anlaşmaya göre,

- Hz. Hasan, Muaviye'nin halifeliğini tanıyacaktı.
- Muaviye'nin ölümünden sonra halife seçimle belirlenecekti.

Bu olaydan sonra Muaviye halife olmuş ve Emeviler Devri başlamıştır.

Halifeliğin Saltanata Dönüşmesi

Emeviler Devleti'ni kuran Muaviye, yaşlanınca oğlu Yezid'i yerine veliaht tayin etmiş ve bunu Müslümanların ileri gelenlerine onaylatmıştır. Muaviye'den sonra yerine oğlu Yezid'in geçmesi üzerine halifelik babadan oğula geçmeye başlamış ve halifelik saltanata dönüşmüştür.

Kerbela Olayı

Muaviye'nin vefatından sonra Yezid'in halife olmasına tepki gösteren Küfe halkı, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'i halife seçmek için Küfe'ye çağırdılar. Ancak Kerbelâ denilen yerde Hz. Hüseyin ve yanındakiler Yezid'in askerleri tarafından şehit edildiler. Kerbela Olayı (680) olarak tarihe geçen bu gelişme, İslam dünyasında daha önce başlayan görüş ayrılıklarını kesinleştirmiş, İslam dünyasının Şii ve Sünni olarak ikiye ayrılmasına yol açmıştır.

Kerbela'da Hz. Peygamberin torununun şehit edilmesi İslam dünyasında Emevilere karşı isyanların çıkmasına ve düşmanlığın artmasına neden olmuştur.

Emeviler Dönemindeki Fetih Hareketleri

- Emeviler, Hz. Osman döneminin sonlarında duran fetihleri yeniden başlatmışlardır. Muaviye döneminde İstanbul iki defa kuşatılmış, ancak bu kuşatmalarda başarı sağlanamamıştır.
- Muaviye, Küfe ve Basra'dan getirilen 50 bin Arab'ı Nişabur, Tus ve Belh şehirlerine yerleştirerek merkezi Merv olmak üzere Horasan vilayetini kurmuştur. Bundan sonra İslam orduları Maverünnehir'e girerek Buhara ve Semerkant'ı vergiye bağlamıştır.

Muaviye bu hareketi ile Küfe ve Basra şehirlerindeki muhaliflerini bölgeden uzaklaştırarak buralarda gücünü artırmıştır. Ayrıca bu uygulama İslam kültürünün ve Arapçanın yeni fethedilen bölgelerde yayılmasına ortam hazırlamıştır.

- 705 yılında Horasan valiliğine tayin edilen Kuteybe b. Müslim Türkler arasında siyasi birlik olmamasından yararlanarak Türkistan'da önemli yerleri ele geçirmiştir.
- Yezid döneminde Kuzey Afrika'da Fas ve Cezayir fethedilerek Atlas Okyanusu kıyılarına kadar ulaşılmıştır. Abdülmelik döneminde Kuzey Afrika'da Emevi egemenliği kesinleşmiş, 711'de Tarık b. Ziyad kumandasındaki birlikler Cebelitarık Boğazı'nı geçerek İspanya'ya ulaşmıştır. Vizigot Krallığı'nı yıkan Müslümanlar kısa sürede İspanya'nın tamamına egemen olmuşlardır.
- İspanya'nın fethinden sonra Emeviler Pirene dağlarını aşarak Fransa'ya girdiler. Puvatya'da Frank Krallığı ile yapılan savaşı Müslümanlar kaybettiler (732). Puvatya Savaşı'nın kaybedilmesinden sonra Batı Avrupa'da Müslümanların ilerleyişi durmuş, Pirene dağları sınır durumuna gelmiştir.

Emevilerin Teşkilatlanma Çalışmaları

Emeviler İslam Devleti'ni, Bizans ve Sasanilerden yararlanarak tam anlamıyla teşkilatlandırmışlardır.

Emeviler Döneminde,

- Devlet merkezi Küfe'den Şam'a taşınmıştır. Bu değişiklikte, Küfe ve çevresinde Hz. Ali taraftarlarının, Şam ve çevresinde ise Muaviye taraftarlarının çoğunlukta olması önemli rol oynamıştır.
- Muaviye bu hareketi ile güvenliğini sağlamayı da amaçlamıştır.
- Ülke eyaletlere ayrılarak yönetilmiştir. Bu uygulama ile ülkenin yönetiminin kolaylaştırılması amaçlanmıştır.
- Halifenin güvenliği için muhafız birliği kurulmuştur.
- Posta teşkilatı kurulmuştur. Bu teşkilatın kurulması isyanların zamanında öğrenilmesi ve bastırılmasını sağladığı için ülkede bütünlüğün korunmasını kolaylaştırmıştır.
- Abdülmelik döneminde ilk İslam parası basılmıştır. Bundan önce Bizans ve İran paraları kullanılıyordu. Abdülmelik'ten önceki halifeler para bastırmışlardı. Ancak bu paralar Bizans ve Sasani tarzında idi.

Müslümanların kendilerine ait para bastırması ekonomik alanda daha rahat hareket etmelerini sağlamıştır.

- Abdülmelik döneminde Arapça resmî dil kabul edilmiştir. Böylece çeşitli bölgelerde farklı resmî dillerin kullanılması yasaklanmıştır. Bu durum Arapçanın yaygınlaşmasına ve uluslararası bir nitelik kazanmasına yol açmıştır

Emevi Devleti'nin Yıkılması

Emevilerin yıkılmasında,

- Arap milliyetçiliği yapmaları ve Arap olmayan milletlere değer vermemeleri
- Fetih hareketlerinin durması
- Emevilerin, Hz. Muhammed'in soyundan olanlara iyi davranmamaları ve Abbasilerin Emevilere karşı propaganda yapmaları
- Arap kabileleri arasındaki rekabetin savaflara dönüşmesi
- İslamiyet'te ayrılıkların artması
- Arap olmayan halkın, Arapların diğer milletlerden üstün olmadıklarını ortaya koymak için gruplar kurarak bilim ve sanat alanlarındaki çalışmalarla kendilerini kanıtlamaları sonucunda "Şuubiye akımı"nın ortaya çıkması
- Türklerin Emevilere düşman olan kuruluşlara ve gruplara yardımcı olmaları

gibi nedenler etkili olmuştur.

Emevilerin yıkılmasında etkili olan faktörlerden en önemlisi, Emevilerin Arap milliyetçiliğini ön planda tutmaları oldu. Emeviler, Arap olmayan Müslümanlara mevali (azadlı köle) adını veriyorlardı. Bunlar Araplar ile aynı haklara sahip değildi. Bu durum Arap olmayan Müslümanların Emeviler aleyhine çalışan Abbasi ailesine destek vermelerine neden olmuştur. Nitekim ilk isyanlar Arap olmayanların çoğunlukta olduğu Horasan'da çıkmıştır. Ebu Müslim'in başlattığı bu isyan kısa sürede büyümüş ve Emevi halifesi II. Mervan'ın Mısır'da öldürülmesiyle Emevi Devleti sona ermiştir.

Abbasiler Dönemi

Emevilerin ırkçı tutumları Müslüman olan diğer ulusların tepkisini çekmişti. 745'te Horasan'da büyük bir isyan başlatan Ebu Müslim isimli Türk, İran ve Irak'ı ele geçirdikten sonra, Ebu'l Abbas Abdullah'ın halifeliğini ilan ederek Abbasi Devleti'nin kurulmasında önemli rol oynamıştır.

İç İsyanlar

Abbasi Devleti'nin kurulmasından sonra iç isyanlar çıkmıştır. Bu isyanları bastıran Abbasiler, Emevi soyundan gelen kişilere baskı yapmışlar ve birçok kişiyi katletmişlerdir. Abbasilerin kurucusu Ebu'l Abbas, İspanya hariç Emeviler Dönemindeki bütün topraklarda hakimiyet kurarak İslam dünyasını tek yönetim altında toplamıştır.

Siyasal Gelişmeler

Talaş Savaşı (751)

Abbasiler Devleti kurulduktan sonra Türk-Arap mücadeleleri azalmıştır. Abbasiler ile Çinliler arasında yapılan Talaş Savaşı'nda Türkler Abbasilerin yanında yer almıştır. Bu savaştan sonra iki ulus arasında iyi ilişkiler kurulmuş ve Türkler kitleler halinde İslamiyet'i kabul etmeye başlamışlardır.

Abbasi - Bizans İlişkileri

Abbasiler en parlak dönemini Harun Reşid zamanında yaşamıştır. Harun Reşid halife olduktan sonra Bizans üzerine yapılan seferlere önem verilmiştir. Bizans sınırındaki şehirler idari yönden "avasım" adıyla birleştirilmiştir. Halife Harun Reşid döneminde Bizans İmparatorluğu mağlup edilerek vergiye bağlanmıştır.

Bilimsel ve Kültürel Faaliyetler

- Abbasiler Döneminden itibaren Müslümanlar, Hint ve Çin uygarlıklarından da yararlandı. Hintlilerden matematikte onlu sistemi alarak Hint rakamlarını yeniden düzenleyip kullandılar ve astronomi cetvellerinin hazırlanmasını öğrendiler.
- Coğrafya, tıp, eczacılık alanlarında önemli bilgiler edindiler. Çinlilerden öğrendikleri kâğıt yapımını Semerkant'ta kurdukları kâğıt atölyelerinde geliştirdiler.
- Fetihler sırasında Eski Yunan medeniyetine ait yazma eserler buldular. Eflatun, Aristo gibi filozofların, Öklid gibi matematikçilerin, Ptolemaios (Ptolemyos) gibi tıp bilginlerinin eserleri, Yunancadan Süryaniceye çevrildi; daha sonra da Müslümanlar tarafından Süryaniceden Arapçaya çevrilerek İslam dünyasında bilimsel çalışmalar geliştirildi. Bu çeviri faaliyetlerinin İslam kültürü üzerinde önemli etkisi olmuştur.
- Memun döneminde Bağdat'ta kurulan Beytü'l Hikme'de (üniversite) temel eserler Arapçaya çevrilmiştir.
- Harun Reşit ve oğlu Memun döneminde Bağdat, bilim ve kültür merkezi haline gelmiştir. Cebir alanında ilk defa eser yazan Müslüman Türk bilgini Harezmi, halife Memun'un daveti üzerine Bağdat'a gelmiştir.
- Memun döneminde biri Şam'da diğeri Bağdat'ta olmak üzere iki rasathane kurulmuştur ve astronomi alanında çalışmalar yapılmıştır.
- Abbasiler Döneminde Büyük Selçuklular Bağdat'ta Nizamiye Medresesi'ni kurmuşlardır. Bu iki üniversite sayesinde Bağdat bilim ve kültür merkezi haline gelmiştir.

Arap Olmayan Uluslar İle İlişkiler ve Teşkilatlanma Faaliyetleri

Abbasiler Döneminde Arap milliyetçiliği politikası terk edilerek bütün uluslara eşit davranılmıştır. Bu durum Abbasiler Döneminde Arapların dışında Müslüman olan ulusların da devlet kademelerinde görev almasını sağlamıştır.

Abbasiler Döneminde,

- Halife Mansur Bağdat şehrini kurarak devlet merkezini Irak'a taşımıştır. Bu gelişmeden sonra Suriye'nin önemi azalırken Irak'ın önemi artmıştır. Abbasiler, devlet merkezini Emevi taraftarlarının yoğun olduğu bölgeden uzaklaştırmıştır.
- Türklere idari, mali ve askerî alanlarda önemli görevler verilmiştir. Bu durum Türkler ile Abbasiler arasında kültürel etkileşimi artırmıştır. Mutasım döneminde Abbasilerin devlet hizmetinde görev alan Türklerin sayısı artmış ve Bağdat yakınlarında sadece Türklerin yerleştirildiği Samarra şehri kurulmuştur. Bu şehre Türklerin savaştı özelliklerini kaybetmelerini önlemek için Arapların yerleşmeleri yasaklanmıştır. Samarra şehri, Abbasilere 56 yıl başkentlik yapmıştır.
- İranlılar devlet yönetiminde üst düzey görevler üstlenmiştir. Abbasi Devleti'nin teşkilatlanmasında İranlıların önemli etkisi olmuş ve yeni kurumlar ortaya çıkmıştır. Bunların en önemlisi vezirlik olup, ilk vezirler İranlılar arasından seçilmiştir. Abbasiler halifeye devlet işlerinde yardımcı olması için vezirlik makamını kurmuşlar, Divan teşkilatını genişleterek değişik görevleri üstlenen yeni divanlar kurmuşlardır.

Bu divanlardan bazıları ve görevleri şunlardır:

- Divan-ı İnşa: Devletin yazı işlerini yürütmüştür.
- Divan-ı Mezalim: Adalet işlerine bakmıştır.
- Divanü'l Ceyş: Askerlik işleriyle ilgilenmiştir.
- Divan-ı Beytü'l Mâl: Devletin, gelir ve giderleri ile ilgilenmiştir.

Abbasilerin Yıkılması

IX. yüzyılın ortalarından itibaren Abbasi halifeleri güçlerini kaybettiler. Bu tarihten sonra Türk komutanlar istedikleri halifeyi görevden almışlar, Abbasi ailesinden istediklerini halife yapmaya başlamışlardır.

Türk komutanlar uzak eyaletlerin valiliklerini aralarında paylaşmışlar, ancak halife üzerindeki etkilerini kaybetmemek için görev yerlerine vekil valiler göndermişlerdir. Bu durum bir süre sonra Abbasi Devleti'nin parçalanmasına yol açmış, devletin doğusunda ve batısında görünüşte Abbasilere bağlı "Tavaif-i Mülük" denilen devletçikler ortaya çıkmıştır.

Şiiliği benimseyen Fatımiler ve Büveyhoğullarının Abbasi halifelerini zor durumda bırakması karşısında Türk devletleri Abbasi halifelerini himaye etmişlerdir. Bundan sonra İslam dünyasında Abbasi halifeleri sadece dinî otoriteyi temsil etmişler, siyasi otorite Türk hükümdarlarının eline geçmiştir.

1258 yılında Moğol hükümdarı Hülagu'nun Bağdat'ı işgalinden sonra Abbasi Devleti yıkılmıştır.

Diğer İslam Devletleri

ENDÜLÜS EMEVİ DEVLETİ (756 - 1031)

Abbasilerin kurulmasından altı yıl sonra Emevi ailesinden Abdurrahman İspanya'ya geçerek burada yeni bir devlet kurdu. Endülüs Emevileri sınırlarını genişletmekten çok bilim ve kültür alanında gelişmelere önem verdiler. Birçok kütüphane ve medrese inşa ettiler.

Başkent Kurtuba dünyanın en önemli bilim merkezlerinden biri oldu. İslam dünyasındaki eserler Endülüs'e taşındı. Avrupalı öğrenciler Endülüs Emevilerinin kurduğu medreselerde eğitim görmüştür.

Bu durum,

- İslam kültür ve uygarlığının Avrupa'da tanınmasına
- Müslüman uluslarla, Hristiyan uluslar arasında kültürel etkileşimin yaşanmasına
- Avrupa'da Rönesans'ın başlamasına

ortam hazırlamıştır.

Endülüs Emevileri iç karışıklıklar sonucunda 1031 yılında yıkıldı. Yerine yirmiye yakın küçük devlet kurulmuştur. Endülüs Emevilerinin III. Abdurrahman'dan itibaren halifelik unvanını kullanması İslam dünyasında siyasal birliğin olmadığını göstermektedir.

BENİ AHMER DEVLETİ (1232 - 1492)

- Endülüs Emevi Devleti'nin yıkılması ile kurulan devletler arasında en uzun ömürlü olanıdır. Başkenti Gırnata şehri olmasından dolayı bu devlete **Gırnata İslam Devleti** de denir.
- Siyasi alandan daha çok kültür ve medeniyet alanında yaptığı çalışmalar ile ön plana çıkan Beni Ahmer Devleti, Aragon Kralı ile Kastilya Kraliçesi'nin evlenmesi sonucunda İspanya'da siyasal birliği sağlayan Hristiyanların saldırılarıyla 1492 yılında yıkılmıştır.
- Beni Ahmer Devleti'ni ortadan kaldıran Hristiyanlar, Müslümanların İspanya'da oluşturdukları medeniyeti de ortadan kaldırmışlardır. Bu dönemde yazılan kitaplar yakılmış, Müslümanlar ve Yahudiler Engizisyon Mahkemelerinde din değiştirmeye zorlanmışlardır.
- Osmanlı Devleti İspanya'da işkence gören Müslümanlara ve Yahudilere yardım elini uzatmış, İstanbul'dan gemiler göndermiştir. İspanya'dan alınan Yahudiler ve Müslümanların bir bölümü Osmanlı topraklarına yerleştirilmişlerdir. Bugün ülkemizde bulunan Musevi vatandaşlarımızın büyük bir kısmının ataları bunlardır. Osmanlı Devleti'nin, İspanya'da Hristiyanların zulmüne maruz kalan Müslümanlar ile birlikte Yahudileri de kurtarması dinî alanda sahip olduğu hoşgörüyü kanıt olarak gösterilebilir.